

Ярослав Пасько: В Україні існують не соціокультурні виміри легітимації, а бюрократично-ієрархічні

Я би хотів опонувати до двох принципових тез, які були висловлені професором Бистрицьким. Теза перша — лише політична влада або політичний порядок вимагає легітимації, а відтак універсалізм цього поняття є неприпустимим. Теза друга щодо кардинальної антиномії культурно-історичного апріорі і раціонально-нормативного, яке через систему права і відповідну систему покарань має стати легітимувальною засадою для сучасного українського політичного порядку.

Щодо першої тези, хотів би зазначити, що граничне звуження поняття легітимації вимірами політичного порядку, а понад те модерного політичного порядку не є коректним. Поруч з політичною легітимацією в домодерних суспільствах мала місце і сакральна-символічна легітимація як своєрідний нероздільний символічний і матеріальний обмін, закріплюваний відповідними ритуалами та практиками. Нормальне функціонування того самого античного полісу вимагало розв'язання проблем не тільки політичного визнання, але й нормального функціонування приватної сфери (в контексті розрізнення публічного і приватного у Г. Арндт), торгівлі, конституювання всієї соціальної тканини суспільства, вимірів довіри і визнання в суспільстві.

Очевидно, що ієрархічна і цехова організація ремесел і кварталів у середньовічних містах також вимагала не тільки політичної легітимації, а й певних навичок порозуміння, поваги до етосу і моральних переконань іншого в економічних відносинах, влаштуванні господарських справ, взаємного визнання та обміну послугами. Інша річ, що в домодерних суспільствах набуття легітимації було дуже складним процесом, який передбачав досягнення певної одностайності, нормативного консенсусу в спільності, що забезпечується релігійними підвалинами і традицією. Йдеться тут також про збереження та відтворення життєвого світу, світу повсякденного спілкування, який є не тільки сферою практики, дії, а є також одним із джерел ціннісної легітимації.

Відтак, можемо говорити про ціннісно-нормативну основу легітимації, яка охоплює усі виміри життя суспільства. Іншим джерелом легітимації в цих суспільствах був імператив права, який, ґрунтуючись на певних канонічних зразках, надавав легітимності певному спектру економічних, побу-

тових та духовних взаємин у суспільстві. Можемо говорити про достатньо широку імплементацію цього поняття в різних сферах домодерного світу.

Навряд чи можна говорити про суто політичні аспекти легітимації й за доби модерну. Перехід від традиційного до модерного суспільства супроводжувався загальним процесом посилення раціоналізації світу, який серед всього іншого пов'язаний із повагою до соціальної цінності індивіда. Слушною тут видається думка Акселя Гонета щодо розширення вимірів визнання особи за часів модерну не тільки за правовими критеріями. Правова система дійсно зберігає відносну автономію. Вона є проміжною ланкою між мораллю і політикою, посилюючи зв'язок життєвих спільнот з політико-правовим устроєм. Посилаючись на Гегеля, він фокусував увагу на різних формах взаємного визнання — виокремлюючи любов, право, звичаєвість (у Гонета -третьою формою є солідарність) як базові форми легітимації, що їх вимагають автономні та індивідуалізовані суб'єкти модерну. Відбувається перехід правових відносин від ієрархічного порядку визнання соціальної цінності до визнання автономності, що пов'язані з основами особистості та її людської гідності.

При переході до модерну відбувається посилення боротьби за визнання соціальної цінності, відкривається простір для ціннісного плюралізму, для конституювання значущості, прив'язаною до приватного інтересу. Це пов'язане з якісно новим етапом розвитку ринкової цивілізації та цілковитим усуненням політичного чинника економічним. Ринок стає засобом легітимації тої чи іншої особи, витворює навички взаємності, які переходять з економічного життя в моральне життя індивідів, а форми визнання та їхній зміст змінюються залежно від посилення суспільної диференціації. Очевидно також, що в модерному суспільстві у процесі історичних трансформацій стверджуються різні форми соціальних відносин, в кожній з яких репрезентанти суспільства можуть розраховувати на особливі види взаємного визнання. Виміри визнання зачіпають сфери класових та гендерних відносин, субкультур національного та позанаціонального характеру.

Другий мій аргумент щодо необхідності розширення поняття легітимності пов'язаний з конкретно-історичною дійсністю сучасної України, яка вимагає конституювання цінності самої особи. Йдеться тут не стільки про глобалізацію культури, колонізацію життєвого світу тощо, але передусім про збережувану ще з дорадянських часів тенденцію щодо домінування в суспільстві бюрократичного дискурсу (системи), яка, існуючи поза будь-якими вимірами раціональності, орієнтована на механічне самовідтворення. Панування такої системи унеможливорює збереження автентичного життєвого світу, імплементацію прав людини, її гідності, ефективне функціонування інституцій. Практично всі суспільні та державні інститути є

аморфними та неструктурованими, а атомізовані громадяни існують в ситуації суспільної приреченості та аномії. В таких умовах активність громадянських організацій, більшість з яких є невикоріненими, не може розв'язати проблеми горизонтальної громадянської взаємодії.

Видається, що зводити проблему легітимацію до вимірів конституювання політичного порядку є не коректним, як не можна зводити громадянське суспільство до вимірів комунікативності або до політичного самовиявлення репрезентантів автономних асоціацій. Ідеться про формування горизонтальної мережі взаємовизнання, що базується на спільних ціннісних засадах громадянського суспільства, горизонтальної відповідальності, прирощення соціального капіталу, який не пов'язаний лише з політичними вимірами, а радше є поєднанням особистого та спільного інтересу людей, моральним обміном.

У цих умовах навряд чи можна чітко сепарувати модерн як уособлення раціонально-нормативного від антимодерну як чогось партикулярного, а відтак, піддавати критиці соціально-культурне апріорі як хибну засаду легітимації сучасного українського суспільства. Модерн і антимодерн є лише ідеальними типами, які в конкретній історичній практиці є переплетеними, а їхні нормативні засади надають можливості для створення потужного інституту громадянського суспільства в Україні — найбільш важливої ланки суспільного визнання. Навряд чи можна погодитись із тим, що, попри декларації, українська політична влада легітимувала чи легітимує себе через соціально-культурні чинники. Очевидно також, що імплементація ідеї права через систему покарання та збереження балансу між приватним і колективним є навряд чи можливою в сучасних українських умовах без апеляції до нормативних засад республіканізму та комунітаризму, комунікативної філософії та філософії універсалізму, які мають стати основою для формування нормативних засад раціональності і права. Йдеться про ствердження та легітимацію в суспільстві етичного дискурсу, який існує через відповідну мовленнєву практику і стає підставою вибору і надання пріоритету одним значень над іншими. Він передбачає імплементацію вимірів свободи і визнання на противагу значенням влади та ієрархічності. Дискурс завжди є дієвим через спільноту, групу людей, активність яких виявляється в тих чи інших подіях, окреслюючи знаково-символічний скелет дійсності.

В Україні існують не соціокультурні виміри легітимації, а бюрократично-ієрархічні. Має місце клієнтельний дискурс, який не кореспондується з вимірами ціннісного консерватизму, що історично проголошував пріоритет тої чи іншої ціннісної системи. І в цьому український історичний досвід суттєво контрастує з європейським, де існують змішані, гібридні форми модерну і антимодерну, які цілком нормально співіснують. Такі приклади ми можемо знайти в багатьох азійських та європейських країнах, де антимо-

дерні спільноти використовують новітні цивілізаційні й цілком модерні інституції, а цілком модерні суспільства залучають домодерні форми соціальності. Те саме стосується і теоретичної площини, що в ній багато понять домодерної філософії запозичується модерною філософською думкою.